

Elektronické informační zdroje (VIKBA25)

1. úvod do problematiky

Martin Krčál

Harmonogram kurzu

- přednášky pro kombinované:
 - ❖ 2.10., 23.10., 13.11. a 4.12.
- přednášky pro denní studenty:
 - ❖ 2.10., 9.10., 16.10., 30.10., 6.11., 20.11., 27.11., 13.12.
- písemný test – řádný termín:
 - ❖ 18.12.2009 (pro obě formy studia)
 - ❖ další termíny budou vyhlášeny v ISu

Předpoklady pro ukončení kurzu

■ projekt

- ❖ připravit návod na využívání některé databáze přístupné na MU
- ❖ popis možností vyhledávání a funkcí
- ❖ 4-6 studentů na projekt
- ❖ nutná „rezervace“ databáze
- ❖ do 4.12.2009 (odevzdávárna v ISu)

■ test

- ❖ termíny budou vyhlášeny v ISu
- ❖ znalosti z kurzu, fakta a praxe

Obsah kurzu

■ Úvod do EIZ

- ❖ terminologie, druhy a dělení EIZ, financování EIZ, aktuální stav EIZ v ČR, význam EIZ

■ Profesionální zdroje informací

- ❖ databáze, databázová centra

■ Katalogy

- ❖ online katalogy, souborné katalogy, informační brány, aktuální trendy

■ Knihovnické nástroje a služby

- ❖ Metalib, SFX, základní terminologie DK,

Obsah kurzu

- ❖ možnosti přebírání záznamů, internetové projekty (např. Thesis.cz, Google Scholar, Google Books, Guttenberg,...)

■ Rešerše

- ❖ vyhledávání informací (zásady), rešeršní strategie, tvorba rešerší

■ Citace

- ❖ citování, citační normy (ČSN ISO 690 a 690-2), citační software, webové bookmarky

■ Web 2.0 a EIZ

- ❖ aktuální trendy (RSS, wiki, mashups,...)

Co jsou EIZ?

Charakteristika EIZ

- EIZ = elektronické informační zdroje, e-zdroje, databáze (???)
- EIZ = informační zdroje v digitální podobě dostupné pomocí strojově čitelných nosičů nebo sítí
 - ❖ nosiče - CD, DVD, paměťové karty,...
 - ❖ sítě - intranet, internet
- EIZ z pohledu knihovníka = označení druhu dokumentu při katalogizaci

Druhy EIZ

- volně dostupné x komerční
- **volně dostupné (open access)**
 - ❖ volně na internetu, volně dostupné DB
 - ❖ vytvářeny profesionály, ale také laiky
 - ❖ kvalitní x nekvalitní (???)
 - ❖ nutno ověřovat ve více zdrojích, prověřit také zdroj
 - ❖ plné texty, sekundární informace
 - ❖ Thesis.cz, Wikipedia, katalogy knihoven

Druhy EIZ

■ komerční (profesionální)

- ❖ databáze, digitální knihovny
- ❖ vytvářené profesionály
- ❖ kvalitní, ověřené a aktuální informace!!!
- ❖ e-journals (zejména FT článků), e-books
- ❖ z velké části nabízí plné texty, ale také pouze anotace (nebo kombinace) a bibliografické údaje (Ulrich's PCI)
- ❖ přístup přes klientská rozhraní, databázová centra, intranet nebo strojově čitelné nosiče
- ❖ placené, velmi drahé

Financování

- kvalitní informace = zboží
- tvorba informací něco stojí
- komerční zájmy vydavatelů
- dříve financování jednodušší,
komplikace s rozvojem internetu
- snadná replikace dat
- nové cesty, jak zpoplatnit informace

Druhy přístupů

- data na nosiči = platba za ks
- zpřístupnění v síti
 - ❖ databázová centra
 - ❖ klientská rozhraní
 - ❖ intranet instituce

Základní modely platby za EIZ

- jednorázový nákup (např. CD, DVD)
- časově omezený přístup
 - ❖ na určitou dobu (měsíc, rok,...)
 - ❖ cena dle velikosti instituce a počtu potenciálních uživatelů nebo přístupů
 - ❖ počet souběžných přístupů
 - ❖ platba za archiv, platba jen za omezený přístup (např. kolekce) apod.

Základní modely platby za EIZ

- platba za využití
 - ❖ pay-per-click, pay-as-you-go, pay-by-use
 - ❖ platí se za stažení dokumentu nebo využití zdroje
 - ❖ mikroplatby
 - ❖ pro velké instituce nevýhodný
- nákup tištěné verze časopisu
 - ❖ on-line verze zdarma nebo se slevou

Embargo

- opožděné vložení e-verze oproti tištěné
- většinou 3m+
- snaha nejprve prodat tištěnou verzi

Financování EIZ

- z vlastních zdrojů instituce
- grant + příspěvek instituce
- plně hrazeno z grantu

Typy licencí EIZ

■ institucionální licence

- ❖ platná pro jednu instituci

■ konzorcionální licence

- ❖ konzorcia více institucí
- ❖ rozdělení nákladů na pořízení e-zdroje
- ❖ v současnosti hojně využíváno

■ národní licence

- ❖ celostátní, pro vybrané typy institucí
- ❖ LI (2000-2004), 1N (2005-2008), [INFOZ](#) (2009-2011)

Licenční podmínky

- specifické pro každý zdroj
- pouze pro studenty a zaměstnance instituce
- využívání jen pro osobní potřebu (pro studium nebo výzkum)
- **nelze:**
 - ❖ hromadně stahovat!!!
 - ❖ budovat lokální archivy!!!
 - ❖ poskytovat data třetím stranám!!!

Licenční podmínky - sankce

- zamezení přístupu

- vysoká pokuta

Kontrola vydavatelů

- monitoring přístupů
- monitoring stažených dat

Ceny EIZ

- kolik stojí komerční EIZ???

Ceny za EIZ

- stovky tisíc až miliony za rok (dle kvality a cenové politiky producenta)
- meziroční nárůst 5-7%
- realizace nákupu
 - ❖ zprostředkovatelé – cena se navýší o provizi, kompletní servis a jednání s producentem na straně prostředníka (např. AiP)
 - ❖ knihovna – odpadá provize, nutná znalost angličtiny, dovednost vyjednávat, umět hledat, časově náročné

Řízení přístupu k placeným EIZ

■ heslo

- ❖ příliš se nepoužívá, možné zneužití
- ❖ nutno generovat heslo pro každého uživatele
- ❖ zkušební přístupy (dočasné univerzální heslo)

■ rozsah IP

- ❖ přístup pro celou univerzitu, fakultu, pracoviště, konkrétní PC
- ❖ nutno nahlásit producentovi
- ❖ nejčastěji používané
- ❖ rozsah MU 147.251.*.*

Vzdálený přístup

- přístup z domova
- přidělení práv na určitou dobu (24h)
- druhy přístupu
 - ❖ **proxy** – nutno nastavit prohlížeč, vždy nutná autentizace, složitější způsob
 - ❖ **VPN** (virtuální privátní síť) – vytvoření šifrovaného „tunelu“ mezi uživatelem a serverem, PC klienta se tváří jako součást sítě instituce, jednoduchá instalace a zprovoznění (instalační soubor), více info o [VPN na MU](#) nebo na [e-zdroje MU](#)

- „roaming“ v počítačových sítích
- člen zapojené instituce se může přihlásit k internetu v jakékoliv jiné zapojené instituci
- autentizace
 - ❖ protokol 802.1x - bezpečnost
 - ❖ VPN - bezpečnost
 - ❖ webový formulář - jednoduchost
- zajišťuje CESNET
- více na <http://www.eduroam.cz>

– kde se připojit

- Evropa
- ČR – univerzity + MěÚ

Druhy databází dle obsahu

- bibliografické
- abstraktové
- fultextové
- faktografické
 - ❖ numerické
např. statistická a matematická data
 - ❖ fakta
např. encyklopedie a slovníky
 - ❖ adresáře, katalogy a rejstříky
např. katalogy producentů, adresáře firem,...)

Druhy EIZ dle oborů

- univerzální – všeobecné
 - ❖ Proquest, Ebsco
- multioborové - více oborů
 - ❖ OJO, CJO, Sage
- oborové – 1 obor
 - ❖ LISA (knihovnictví a infověda)

Typy EIZ

■ e-journals

- ❖ databáze článků (OJO, CJO, Proquest,...)
- ❖ předplatné
- ❖ (ne)zachován archiv (trvalý nákup)

■ e-books

- ❖ databáze knih (Gale, Ebrary, Safari,...)
- ❖ předplatné **x** trvalý nákup

■ fakta

- ❖ encyklopedie, slovníky, rejstříky, adresáře,...
- ❖ konkrétní informace

Jak pořizovat databáze

- kontrola, duplicit v různých DB
 - ❖ [EZB](#), [JaMM Journals](#),...
 - ❖ důraz na kvalitu ne na kvantitu
- požadovat zkušební přístup
- preferovat trvalý archiv/nákup
- racionálně zhodnotit naše možnosti
 - ❖ počty přístupů, IP adres,...
- musí být poptávka
- dostatečná propagace
 - ❖ jak lze propagovat EIZ?

Diksuze

- dokážete definovat výhody EIZ
- existují nějaké nevýhody

Příště

- EIZ na MU
- další významné databáze

Závěr

Děkuji Vám za pozornost

Martin Krčál
krcal@fss.muni.cz